

ASPECTES DE LA RELACIÓ DE MALLORCA AMB EL REGNE DE NÀPOLS A LA BAIXA EDAT MITJANA

Maria Barceló Crespí

Universitat de les Illes Balears

Resum: Les relacions del regne de Mallorca amb el regne de Nàpols van ser intenses durant els darrers temps medievals i, singularment, quan el rei Alfons el Magnànim va instal·lar la Cort a la capital de la Campània. Anaven i venien mercaders i homes de negoci però també artistes, juristes i lletraferits que en tornar a Mallorca contribuïren en difondre per l'illa les noves idees i la nova estètica de l'Humanisme i del Renaixement.

Paraules clau: Mallorca, Nàpols, segle XV, comerç, cultura.

Abstract: the relations between the kingdom of Majorca and the kingdom of Naples was intense during the later years of the Middle Ages and, especially when the king Alfons the Magnanimous established the court in the capital of Campania. There was traffic of traders and businessmen, but also of artists, lawyers and intellectuals who contributed to the diffusion of the new Humanist and Renaissance ideas and aesthetics through the island.

Keywords: Majorca, Naples, 15th century, trade, culture.

Rebut el 31 de maig. Acceptat el 20 de desembre de 2016.

Aquest treball ha estat realitzat dins del projecte de recerca *La Corona de Aragón, el Islam y el mundo mediterráneo medieval: tripulaciones, armamentos, construcción naval y navegación en el Mediterráneo medieval* finançat per MINECO. Referència: HAR2013-48.433-C2-1-P.

Abreviatures: AH = Arxiu Històric, ARM = Arxiu del Regne de Mallorca, BSAL = *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, EU = Extraordinari d'Universitat, LR = Lletres Reials, Prot. = Protocol notarial, RP = Reial Patrimoni.

La ciutat de Mallorca, a la tardor medieval, fou un centre portuari neuràlgic en el context de la Mediterrània occidental. Al seu moll, bellament retratat al retaule de Sant Jordi del pintor Pere Niçard (1480), arribaven o sortien mercaders, esclaus, artistes, etc.

Efectivament, el moll i el port de la capital mallorquina, enllaçaven amb les grans rutes del comerç internacional.¹ Entre aquestes rutes la de Llevant ocupava un lloc preferent i tenia com destí final arribar a la Romania (imperi bizantí) i als ports de Síria i Palestina així com Alexandria. És cert que abans d'arribar a Orient, des de Mallorca, cal fer esment de la península italiana i les grans illes tirrèniques.

Els registres d'*Ancoratge*, *Lleuda*, *Lou*, *Llicències per a barques*, etc. estudiats per diferents autors, entre ells Antoni Riera Melis, Marcel Durliat-Joan Pons, així com treballs envers el comerç a la Mediterrània, de Claude Carrère, Mario del Treppo, David Abulafia, i estudis a partir de la documentació mallorquina sobretot d'Onofre Vaquer, permeten una aproximació al comerç mallorquí en els segles XIII-XV i la seva importància en el context de la Mediterrània occidental. Malauradament s'han perdut fonts fiscals com el *Victigal de mar* o el *Diner del moll*.

Cal completar tot això amb altra informació procedent de fonts ja publicades i altres inèdites, molt disperses i diverses, conservades principalment a l'Arxiu del Regne de Mallorca tals com els Protocols notariais, Lletres Missives, Extraordinaris d'Universitat i altres. Sens dubte, seria desitjable la conjunció de les fonts mallorquines amb les napolitanes.

Malgrat tot, el cas del regne de Nàpols requereix ésser tractat no sols des del punt de vista econòmic sinó també polític i cultural.²

1. Al llarg del segle XIV

La presència d'italians a Mallorca, singularment mercaders, és força coneguda durant els darrers segles medievals. De pas o residint-hi, tal vegada foren el col·lectiu d'estrangers més nombrós. Els genovesos i pisans ja hi estan documentats quan Mallorca era Mayurqa així com en els temps immediatament posteriors a la conquesta de 1229. Al llarg del segle XV i principis de la centúria següent, en especial, cal fer referència a genovesos, venecians, sards, sicilians i napolitans. En menor quantitat, florentins, pisans, plasentins, llombards, saonesos o savoians.

Respecte als napolitans els lligams entre el regne de Mallorca i el regne de Nàpols encara foren més intensos, en especial, a partir de la incorporació del regne napolità a la Corona d'Aragó i la instal·lació de la cort a la capital de la Campània.

A les llicències de sortida d'embarcacions i mariners mallorquins concedides pel batle de Mallorca, entre el 23 de gener i el 18 de març de 1284, no hi ha cap destí que sigui Nàpols, en canvi sí al nord d'Àfrica (Tunis, Bugia, Tedelis), Almeria, Tortosa, i altres.³

¹ MACAIRE, P.: *Majorque et le commerce international (1400-1450 environ)*, Lille, 1986.

² BARCELÓ CRESPI, M.: "El reino de Mallorca y su relación con el reino de Nápoles en la baja Edad Media", en *Intercambi socio-culturali ed economici fra le città marinare d'Italia e l'occidente dagli osservatori mediterranei*, Amalfi, 2014, p. 273-298.

³ RIERA MELIS, A.: "La 'llicència per a barques' de 1284, una font important per a l'estudi del comerç exterior

En els registres d'Ancoratge estudiats que corresponen als anys 1321, 1324, 1330, 1332 i 1340 consten referències a genovesos, florentins, venecians i pisans però no a napolitans.⁴

Per la seva part, Abulafia utilitzant les mateixes fonts escriu que venien embarcacions italianes de Gènova, Pisa, Sicília, Sardenya i afegeix Gaeta. Per a aquest autor, la cort de Perpinyà durant el regnat de Jaume III incrementà les relacions comercials amb el regne de Nàpols atès que la reina Sanxa tenia un origen mallorquí. Així, una de les rutes més recorreguda pels mallorquins era la que passava per Cagliari, per arribar a Calàbria. Esmenta que el 1325 el rei Robert confirmava els privilegis comercials i legals dels mercaders del regne de Mallorca, i que el 1340 un negociant napolità comerciava a Mallorca.⁵

Segons afirmacions de Mario del Treppo, les relacions de Barcelona amb Nàpols foren esporàdiques i supeditades als intercanvis amb Sardenya i Sicília. Aquesta situació no variaria en sentit positiu fins a la conquesta del regne per Alfons el Magnànim.⁶ Molt probablement, aquesta circumstància també es pot aplicar a Mallorca.

Pel que fa als mercaders es desprèn la supremacia dels operadors venecians seguits en ordre pels amalfitans, de Gaeta, Sorrento, toscans i finalment de Tropea, Nàpols i Llombardia.

Interessava, sobretot, el vi negre de Calàbria, embarcat a Tropea, i els vins de Nàpols, tots ells d'ampli consum i que gaudien d'acceptació tant a Barcelona com a Mallorca.

2. Productes i objectes napolitans a Mallorca

Queda demostrat tant en el cas mallorquí com napolità, que les relacions entre els dos regnes, de manera especial a l'àmbit mercantil, venien d'enrere però des de mitjan segle XV assoliren un interès notori.⁷ Els intensos contactes comercials i de relació entre persones d'un lloc i de l'altre sens dubte contribuïren a la difusió de noves idees i sensibilitats estètiques entre certs sectors de mallorquins que sentiren atracció per la nova mentalitat renaixentista.

Així i tot, potser resta aprofundir més en l'estudi que assenyali el pes específic i la incidència que tingueren les guerres alfonsines i els possibles avantatges de la posterior conquesta, com ha assenyalat Pierre Macaire: *Nous manquons, hélas, d'informations pour juger de l'influence des guerres napolitanes sur les relations commerciales de Majorque avec le*

mallorquí del darrer quart del segle XIII", *Fontes Rerum Balearium*, III, 1980, p. 121-140.

4 DURLIAT, M.; PONS I MARQUÈS, J.: "Recerques sobre el moviment del port de Mallorca en la primera meitat del segle XIV", a *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Madrid, 1960, p. 345-363.

5 ABULAFIA, D.; GARÍ, B.: *En las costas del Mediterráneo occidental. Las ciudades de la península Ibérica y del reino de Mallorca y el comercio mediterráneo en la Edad Media*, Barcelona, 1996, p. 142.

6 LÓPEZ PÉREZ, M.D.: "La presencia mercantil italiana en Mallorca a través de los registros de lezdas (1373)", *El poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV-XVI)*, a *XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, I, Vol. IV, Zaragoza, 1994, p. 135, 137, 142 i 143. Citant DEL TREPPO, M.: *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa*, Barcelona, 1976, p. 161 i p. 167.

7 VAQUER BENNÀSAR, O.: "Comerç entre Mallorca i Nàpols després de la conquesta de 1443", a *Actes del XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Celebrazione Alfonsine*, II, Napoli, 2000, p. 1.201-1.219.

*royaume de Naples, ni des avantages possibles apportés aux échanges après l'annexion du Sud Italien.*⁸

El que és cert és que les relacions augmentaren a partir de la instal·lació de la cort del Magnànim a Nàpols i continuaren intenses durant la segona meitat del segle XV i principis del XVI.

La presència d'una important comunitat de mercaders mallorquins establerts en aquella ciutat per fer-hi negoci, fins i tot amb consolat propi, es constata àmpliament. Així mateix, l'existència d'objectes de procedència napolitana a les cases illenques apareix també de manera abrumadora en la documentació notarial. No sols eren objectes el que arribaven de Nàpols sinó també mercaders, mariners i altres ciutadans que recalaven i alguna vegada s'establiren a Mallorca els quals molt probablement actuaren com a elements difusors de gustos i modes italianes.

Entre els productes importats de Nàpols o els objectes fets a la manera de Nàpols cal remarcar:

2.1. Blat

Les relacions comercials eren favorables a Nàpols en el sentit que els mallorquins importaven més que no exportaven. Tal vegada la mercaderia més destacada sigui el blat junt amb altres cereals. L'illa de Mallorca, degut a un règim pluviomètric irregular, molts anys patia males collites i com a conseqüència hi havia una fretura de blat, aliment bàsic per a la població. Els mercats als quals acudien els mallorquins eren per aquest orde Sicília, Sardenya, Nàpols i altres.

La documentació conservada als arxius mallorquins, en especial les denominades *certificatòries de forment*, evidencia aquesta realitat. El 26 d'octubre de 1456 els jurats de Mallorca enviaren una carta a Pere Serra, mercader a Nàpols, insistint en la necessitat de blat (ja l'havien exposada en cartes anteriors). Li pregaven que fes arribar la notícia a Bernat de Pacs, i aquest al monarca, per a que concedís la llicència de poder treure blat sicilià així com pressionar als consellers de Barcelona per a que, a la vegada, no impedissin treure blat de Catalunya. És a dir, a voltes davant l'extrema necessitat fins i tot s'acudia al monarca amb la finalitat d'aconseguir com més aviat millor el tan desitjat cereal.⁹

El dia 22 de febrer de 1457 Joan Vidal, mercader de Mallorca, en nom de Lluís de Santàngel, mercader de València en aquell moment a Nàpols estant, es comprometia davant els jurats recaptar 3.000 quarteres de blat de *ferm* i 1.000 quarteres de *respit* que transportaria en la nau de Domingo Folquer de Tortosa i que confiava arribassin a Mallorca al llarg del mes de març. El blat el compraria a Sicília.¹⁰

El dimecres 13 d'abril de 1485 Pere Moranta, notari i escrivà de la universitat i regne de Mallorca, certificava a Joan Muntanyans que Tomàs Sargent, capità, havia descarregat en els porxos del moll 1.037 quarteres de blat net *de la sua nau vinguda de Nàpols lo*

⁸ MACAIRE, P.: *Majorque et le commerce...* El comerç amb Nàpols és tractat, sobretot, a les pàgines 478-483.

⁹ ARM, AH 679, f. 71v.

¹⁰ ARM, EU 11, f. 14v.

*qual dit forment és de Monfredònia, a raó de 2 sous per quartera i hi hagué d'ajuda 103 lliures i 14 sous.*¹¹

A tall d'exemple, el 1507 que fou un any de molt mala collita, només en dos dies es descarregaren en el moll de la ciutat de Mallorca unes dues mil quarteres de blat procedent de Nàpols.

Així el dia 15 d'abril de 1507, del galió del genovès Flari de Lissola (que havia arribat el dia 3) es descarregaren dues partides una de 724 quarteres i una altra de 750 quarteres.¹² A l'endemà, 16 d'abril, de la barca d'Antoni Ribes (que havia arribat el dia 5) es baixaren sis partides de 180, 465, 38, 77, 150 i altres 38 quarteres de blat procedents de Nàpols.¹³ Els exemples són molts.

A part del blat venien altres productes alimentaris. Joan Arnau, recol·lector de l'impost del vectigal de la mercaderia, el 19 d'abril de 1474 reconeixia que el passat dia 4 *entrà en lo present port l'honorable Pedrillo Siguala, patró de balaner de Nàpols e ha descarregat en la present plaça del Moll passades LXXV bótes de vi e certa quantitat de legums e altres graxes lo qual se vol alegrar del guiatge de virtualles axí per ell com per la companya e mercaders de la dita nau.* El conductor de la nau era Genoso Mararano.¹⁴

2.2. Lli

Gaudia d'un cert renom el lli napolità. El lli, materia primera per teixir, malgrat ser conreat als camps mallorquins, també s'importava. La major part procedia d'Alger però es documenten partides d'altres indrets i entre ells Nàpols. Vet ací alguns exemples:

Lorenzo de Marí, cavaller, en una caixa d'un artibanc, situat en la sala de la casa, tenia: *1 lliura 6 onces de fil de lli de Nàpols sense debanar i 3 lliures de lli de Nàpols no filat i 1 lliura de estopa de lli de Nàpols sense filar* (1482).¹⁵

Joan Gil, prevere beneficiat a la catedral de Mallorca, comprà a Bernat de Berga, ciutadà, *2 quintar de lli de Nàpols al preu d'11 lliures el quintar* (1489).¹⁶

Jaume Martí, ciutadà, comptava amb *dos lensols de li de Nàpols de drap de quatre palms, de tres teles cascú, de lit de repòs de drap de casa i dos lensols prims de li de Nàpols de quatre teles e de quatre palms de drap de casa* (1503).¹⁷

Ramon Gual, ciutadà, disposava d'una *lliura de fil filat de bri de Nàpols y per a filar* (1504).¹⁸

Francesc Ballester, mercader, en el dormitori de ca seva, guardava *duas liuras de li*

¹¹ ARM, EU 17, f. 148v.

¹² ARM, EU 25, f. 51v-52r.

¹³ ARM, EU 25, f. 54v, 55r, 56v, 60v i 61r.

¹⁴ ARM, EU 15, f. 123v.

¹⁵ ARM, Prot. C-174, f. 275r.

¹⁶ ARM, Prot. C-238, f. 57v.

¹⁷ ARM, Prot. P-399, f. 16r-16v.

¹⁸ ARM, Prot. T-859, f. 8r.

*de Nàpols vel circa ab serros pantinat ambulicades ab un tros de tella (1505).*¹⁹

Bernat Sans dins un cofre en el seu dormitori de ca seva al carrer de l'Argenteria tenia *sirca dues lliures de li de Nàpols pentinat (1506).*²⁰

El 12 de desembre de 1489 Antoni de Burgos, hostaler, i la seva muller Francina reconeixien deure a Miquel Esteve, escrivà, 7 lliures i 10 sous pel preu de la compra de *unum quintale lini de Napols.*²¹ El 7 de gener de 1490 Jordi Serra, corredor d'orella, Bernat Amades i la seva muller Tomassa admetien deure al mercader Miquel Esteve 50 lliures pel preu de la compra que li feren de *cert soffra caria guarangau et li de Nàpols.*²²

2.3. Objectes sumptuaris i de luxe

Entre els objectes napolitans trobats a cases mallorquines esmentats als inventaris *post mortem* es troben cadires, culleres i tasses de plata, etc. Ara bé, per damunt de tot, els cofres i caixes de distints tamanys i característiques, sempre fent constar que eren *obra de Nàpols*.

Alguns exemples poden ser els següents:

Jaume Alemany, mercader, en el menjador de casa seva guardava *hun coffre napolità verd (1463).*²³

A la possessió de Canet, municipi d'Esporles, en el dormitori principal de la casa, el seu propietari Francí Pardo, mercader, tenia *hun cofre de Nàpols ferrat ab son pany e clau, hun cofre altar obre de Nàpols, hun altre cofre consemblant de la dita obre de Nàpols ferrat (1467).*²⁴

Bernat Berard, ciutadà, tenia *hun cofre de Nàpols (1493).*²⁵

Joan de Sant Joan, cavaller, en la seva finca situada en el municipi de Muro posseïa *hun pavalló de XX vessos nou tela de Nàpols (1494).*²⁶

Salvador Sureda, cavaller, a la cambra major de ca seva era present *hun coffre redó obra fr Nàpols vell, la cuberta trencada, buyt (1495).*²⁷

Vicenç Domènec disposava d'un *caxó obre de Nàpols ab son pany e clau (1503).*²⁸

Miquel de Pacs, cavaller, en una estança guardava *hun cofre de Nàpols cubert de cuyro per a altar portàtil (1505).*²⁹

19 ARM, Prot. M-612, f. 205v.

20 ARM, Prot. M-612, f. 255v.

21 ARM, Prot. C-238, f. 79r-79v.

22 ARM, Prot. C-239, f. 8r.

23 ARM, Prot. C-174, f. 33v.

24 ARM, Audiència VI, 155, f. 35v-36r.

25 ARM, Prot. T-857, f. 84v.

26 ARM, Prot. T-857, f. 134v.

27 ARM, Prot. P-451, f. 128v.

28 ARM, Prot. M-612, f. 124v.

29 ARM, Prot. T-859, f. 59v.

El donzell Melcion Tomàs en la sala nova de ca seva s'exposava *hun cofre de Neàpols cubert de pèl o cuyro i hun cofre obra de Nàpols vell e buyt qui pot servir per altar*. Mentre, en una cambra hi havia *hun cofre obra de Nàpols vell hon havia hun galzer de argent ab sa patena y diverses scriptures; hun altre cofre de Nàpols hon havia alguns pedassos i hun altre cofre de Nàpols*. A la recambra tenia *hun cofre obra de Nàpols vell e buyt qui pot servir per altar*. I en una petita habitació es trobava *hun cofre vell de Nàpols ab son pany e clau dins lo qual havia hun pavalló de cotonina grossa usat* (1509).³⁰

Jordi de Dameto, cavaller, en la recambra tenia *hun scarinyo cofre pintat de vermell e vert ab les armes de Dameto e Sureda dins lo qual havia primeramente hun pavalló blanch bucaram ab listes scacades ab XVIII vessos ab son capiró de domàs blanch ab hun bell pom de Nàpols, hun altre scarinyo o cofre de Nàpols, altre scarinyo o cofre de Nàpols*. A la capella, *dos poms de pavalló daurats obra de Nàpols i una portadera drap vermell ab figures sobreposades obra de Nàpols* (1510).³¹

Per la seva banda, Joanot Ferrer disposava de *dues cadires de Nàpols plegadisses* (1511).³²

Salvador Terrers, mercader, a la recambra de la seva casa exhibia *hun crestili de fust obra de Nàpols ab son forniment* (1512).³³

Sebastià Mulet, atzabetger, tenia *dues caixes de Nàpols* (1516).³⁴

A les cases pertanyents a l'oligarquia ciutadana (cavallers, donzells, ciutadans i mercaders) és fàcil trobar objectes de plata, joies o indumentària luxosa com expressió de riquesa i poder. Els objectes de plata venien descrits pel nom, el pes (expressat en unces) i la procedència o marca. A Mallorca les marques més abundants eren la de la pròpia illa, o sia Mallorca, i les de Barcelona, València i Nàpols. Aquests objectes marca de Nàpols, potser fossin comprats a la mateixa capital campana o bé en altres ciutats italianes o hispàniques, i fins i tot flamenques, en el marc de la redistribució de productes en els mercats de les principals rutes del comerç internacional. A tall d'exemple:

Salvador Sureda, cavaller, en la sala o habitació de relació social, plena de mobles i objectes, guardava algunes peces de plata marca de Nàpols (1494): *un pitxer de argent ab un títoll deurat de marca de Nàpols de pes de XVIII° unces manco un quart, una tesseta de argent petita de pes de sinch unces e un quart marca de Nàpols, un pitxer de argent marca de Nàpols de pes de XX unces e tres quarts, una scudella de argent marca de Nàpols de pes de XIII unces, un altra scudella d'ergent marca de Nàpols de pes de XIII unces, un plat d'ergent marca de Nàpols de pes de XII unces e tres quarts, un altra plat d'argent marca de Nàpols de pes de dotza unces e tres quarts i una cullera de plata marca de Nàpols d'un conjunt de set*

30 ARM, Prot. T-859, f. 168r, 172r, 173r i 173v.

31 ARM, Prot. T-860, f. 20v, 21r, 21v, 22r i 22v.

32 ARM, Prot. O-24, f. 2r.

33 ARM, Prot. T-860, f. 91r.

34 ARM, Prot. N-31, f. 67r.

essent les cinc restants marca de Mallorca i una de València.³⁵

El mercader Francesc Ballester a la sala de ca seva estotjava una *tesseta de argent petita de pes de sinch onses e un quart marca de Nàpols, un pitxer de argent marca de Nàpols de pes de XX onses e tres quarts, una scudella de argent marca de Nàpols de pes de XIII onses, un altra scudella d'argent marca de Nàpols de pes de XII onses e tres quarts, un altra plat d'argent marca de Nàpols de pes de dotza onses e tres quarts, set culleres d'argent en qua n-a una tranquada de les qualls n-i ha cinch de marca de Mallorca e altra de marca de Nàpols, l'altra marca de Vellèntia de pes de VI onses manco un quart* (1505).³⁶ No es tractava d'objectes d'ús diari sinó peces valuoses que es guardaven a l'interior de mobles i constituïen un valor assegurat atès que, fins i tot, es podien empenyorar en cas de necessitat.

2.4. Altres objectes

En aquest apartat s'han d'incloure una àmplia gamma d'objectes molt variats. Cal demanar-se si eren fets a Nàpols o si eren obrats en altres indrets però a la manera de Nàpols. Alguns exemples:

Duodecim dagues cum earum vaginis corii nigri operis de Nàpols es troben relacionades a l'inventari de Pere Sunyer, mercader (1404).³⁷

Dues banastes hobra de Nàpols de Jaume Riera, mercader (1452).³⁸

Huns baynots del dit mon pare guarnits de guarniment daurat ab sa olleta de Nàpols y tres spalmadors obra de Nàpols de Blai Valero, notari (1467).³⁹

Deu mochadors ab serras obra de Nàpols de Lorengo de Marí, cavaller (1482).⁴⁰

Dos poms papalo de Nàpols de Gregori Burgues (1504).⁴¹

Un puat de Nàpols en lo qual ha tres puat i una camisa de tela de Nàpols de Joan Monyo, mercader (1506).⁴²

Una bandera de sedaroll ab flos de lir groch ab les armes de Nàpols de Guillem Desmàs, ciutadà (1506).⁴³

Un pavalló gran de tella de Nàpols ja molt usat, squinsat, ab son pom deurat de Joan Geronès (1507).⁴⁴

³⁵ ARM, Prot. M-612, f. 200r-201r.

³⁶ ARM, Prot. M-612, f. 202r.

³⁷ ARM, Prot. C-81, f. 3v.

³⁸ ARM, Prot. C-109, f. 76r.

³⁹ ARM, Prot. T-856, f. 54r.

⁴⁰ ARM, Prot. C-174, f. 279r.

⁴¹ ARM, Prot. M-612, f. 175v.

⁴² ARM, Prot. M-612, f. 223r i 225r.

⁴³ ARM, Prot. M-612, f. 234r.

⁴⁴ ARM, Prot. T-497, f. 15v.

Una fodella de fust nepolatana de Pere Villes, mariner (1507).⁴⁵

Sis archs de rutlons de Nàpols, sinch nous y un vell de Mateu Gener, paraire (1511).⁴⁶

3. Exportacions a Nàpols

A la inversa, des de Mallorca sortien mercaderies cap al port de Nàpols i de Gaeta i a altres destinacions del Llevant que podien fer escala a la capital napolitana.

Els principals ports de destinació de les mercaderies assegurades a Mallorca entre 1405 i 1468 varen ser Nàpols en primer lloc seguit de València, Palerm, Càller, Orà, Rodes i Gènova. El volum de capital cap a Nàpols assolí 13.006 lliures la qual cosa significava el 27,05 sobre el total.⁴⁷

De Mallorca eixien sobretot draps de baixa qualitat que sovint servien per compensar el pagament del blat que s'importava. Les teles mallorquines s'exportaven principalment a través de la ruta del Llevant. A partir dels documents d'assegurances dels anys 1465-1468 es dedueix que un 34,64% tenia per destinació Nàpols, un 16,65% Palerm, un 10,67% Càller i un 7,93% Rodes. La resta de teles, sense arribar al 20%, anaven a ports nord-africans.⁴⁸

El 1451 es formà una societat mercantil entre quatre mercaders per comerciar amb teles de Mallorca. Un d'ells era Antoni Sala que residiria a Nàpols.⁴⁹

Tan necessària era l'exportació de teles que el 6 de juliol de 1472 els jurats de Mallorca escrivien una carta a Joan II havent-se assabentat que el rei napolità havia prohibit que cap forester s'atrevis a portar a la ciutat de Nàpols teles de llana de valor de 3 ducats la cana. Aquesta prohibició significava la ruïna del regne de Mallorca *la ànima e sperit del qual és principalmente l'art comerix de la draperia* i el regne de Nàpols era un dels principals mercats. Per això suplicaven la intercessió de Joan II davant el monarca napolità.⁵⁰

Segons Abulafia, a la fira de Salerno de 1478 el drap mallorquí era una mercaderia molt comuna en el regne de Nàpols.⁵¹

Pierre Macaire remarca que de fet, després de Gènova, Nàpols era un gran magatzem de draps. El 1445 Paride Cattaneo encarregà diverses bales a la ciutat de Mallorca per consignar-les als Cibo de Nàpols. La major part de les peces devien acabar a Orient, a Quios, a Constantinoble o a Rodes, singularment. En aquest sentit, el mercat de Nàpols en

⁴⁵ ARM, Prot. T-497, f. 19r.

⁴⁶ ARM, Prot. T-497, f. 92r.

⁴⁷ VAQUER BENNÀSER, O.: "El comercio marítimo de Mallorca en el tránsito a la Modernidad", *Studia Historica. Historia Moderna*, 17, 1977, p. 153.

⁴⁸ VAQUER, O.: "El comerç marítim de Mallorca a la segona meitat del segle XV", *Randa*, 29, 1991, p. 109.

⁴⁹ ARM, Prot. 2.505, f. 125r. Citat per VAQUER, O.: "Comerç i capital mercantil a Mallorca (1448-1480)", *La Mediterrània. Antropologia i Història*, Palma, 1990, p. 165-166.

⁵⁰ ARM, AH 680, f. 103v.

⁵¹ ABULAFIA, D.; GARÍ, B.: *En las costas ...*, p. 145.

l'exportació de draps mallorquins no era més que una etapa del gran tràfec cap al llevant mediterrani. I a la vegada, Mallorca era una escala de draps catalans i valencians.⁵²

Sovint, el port de la capital mallorquina servia d'escala per prosseguir viatge d'embarcacions procedents del litoral català i valencià o de ports castellans i portuguesos. El 30 de desembre de 1474 Joan Bertran de la Renderia, patró d'un *balaner* de nom San Juan, Pere Sanç de la Renderia, Joan de Liquitio i Esteve Rodrigues, jurats de la vila de Muros, prometien a Lluís Fullet, patró de la nau del rei Ferran de nom Santa Maria que anirien al port de Nàpols. Sembla que la nau anava carregada amb 120 bótes de sardines.⁵³

L'illa d'Eivissa comerciava la seva producció de sal, ja apreciada a l'Antiguitat i molt més en els temps medievals.⁵⁴ Algunes càrregues després de fer escala a Mallorca es dirigien als ports més importants de la Mediterrània i entre ells Nàpols. El 10 de maig de 1336 es concedia llicència a una coca d'una coberta de nom *Sant Jaume* per carregar 30 modins de sal d'Eivissa amb destinació Nàpols el patró de la qual era Joan Miranys de València, i el 7 de juny del mateix any la llicència era concedida a Pere Amfós, ciutadà de Mallorca, per poder carregar en una coca de castellans, conduïda pel patró Mateu Dorca de Sevilla, 120 modins de sal d'Eivissa i portar-los a Nàpols.⁵⁵ El dia 2 de maig de 1460 Andrea Menescalco de la ciutat de Messina, amo i patró d'un *balaner* de nom Santa Maria de l'Escala, en aquell dia ancorat en el port de Mallorca, el llogà al mercader genovès Lluçà Centurió per a un viatge l'itinerari del qual contemplava anar a Eivissa quan el bon temps ho permetés, per carregar tota la sal que la cabuda de l'embarcació acceptàs. Una vegada carregada partiria cap a Nàpols per entregar la mercaderia a Francesco Lomelli, genovès, o a qui aquest indicàs. Després de descarregar, en el termini de sis dies Centurió havia d'entregar-li 3 ducats i 1/3 de ducat corrent. Menescalco prometia entregar la nau amb totes les condicions necessàries per navegar a més de catorze persones entre mariners, oficials i servei inclòs ell mateix. Centurió acceptà. Quina de les dues parts contractants incomplís el contracte pagaria 100 lliures, la meitat a la cort i l'altra meitat al que complís.⁵⁶

El 26 d'agost de 1467 Bernat Cotoner, Gaspar Genovard i Joan Pont, ciutadans (actuaven de mercaders), prometien als jurats que el *falconet* aniria a Eivissa per carregar de sal i a continuació aniria a Nàpols *e de com pus prest porà carragarà de forment e aportarà sinch-centes quarteres de forment e aquell descarragarà en lo moll de Mallorca*.⁵⁷

Del dia 23 de juliol de 1467 consta una altra càrrega de 190 modins de sal que Antoni Marí embarcà en la nau de Francesc de Moranta, patronejada per Bernat Metge, *causa portandi in civitate Neapolis*.⁵⁸ El dia 11 de gener de 1473 Pere Maçana, del lloc de Lloret de la costa

⁵² MACAIRE, P.: *Majorque et le commerce...*, p. 480. Citant a HEERS, J.: *Gènes au XVème siècle*, Paris, 1961, p. 420.

⁵³ ARM, Prot. P-459, f. 4v.

⁵⁴ MANCA, C.: *Aspetti dell'espansione economica catalano-aragonesa nel Mediterraneo occidentale. Il commercio internazionale del sale*, Milano, 1966.

⁵⁵ SASTRE MOLL, J.: *L'exportació de sal i pega des de les Pitiüses (1311-1343). Un llibre de les rendes del procurador reial d'Eivissa (1326-1327)*, Eivissa, 2010, p. 143 i 147. El *modí* és una mesura de capacitat equivalent, de manera aproximada, a uns dos kilos.

⁵⁶ ARM, Prot. C-140, f. 52v-53r.

⁵⁷ ARM, EU 13, f. 33v.

⁵⁸ ARM, Prot. C-200, f. 110r.

de Catalunya, ciutadà de Mallorca, amo i patró de la calanera *Caterineta*, surta en el port de Mallorca, la llogava a Francí Despuig, mercader de Mallorca. Es comprometia a tenir-la ben equipada, amb onze persones entre mariners i mossos. Partiria *amb el primer bon temps* cap a Eivissa per carregar tota la sal que pogués transportar. Tornaria a Mallorca per reposar durant dos dies i a la vegada carregar 30 draps els quals prometia portar *francs de nòlits*. Navegaria cap a Nàpols on descarregaria la sal i les teles. Transcorreguts tres dies Francí estava obligat a pagar per cada modí de sal 3 ducats menys un quart. Si no es complien aquestes condicions, es penalitzaria amb 100 lliures, la meitat al fisc i l'altra meitat a la part obedient.⁵⁹

De vegades eren els napolitans els que actuaven com a transportistes. Així el 27 d'agost de 1339 es concedia llicència a Gerraldo Calamarci de Nàpols, patró de leny, per carregar 70 modins de sal eivissenca i portar-los a Saona.⁶⁰

Un altre producte que Mallorca "exportà" a Nàpols va ser la pedra per a la reconstrucció del Castel Nuovo. Guillem Sagrera volgué emprar pedra arenisca, potser mal denominada pedra de Santanyí, tot i que podia ser extreta de Cala sa Nau i de Portocolom, dos indrets de la costa del terme de Felanitx, la seva vila nadiua. Es coneixen les comandes de les peces de pedra fetes des de Nàpols entre 1450 i 1455, les mides, la seva destinació (escala, portals, finestres...). Encara el 1469 Cristòfol Vilasclar enviava pedra de Santanyí al rei de Nàpols.⁶¹

Tot plegat evidencia el lloc destacat de Nàpols en el concert del comerç mediterrani.

4. Mallorquins a Nàpols

Els mercaders, com s'ha dit, eren asidus en la capital de la Campània però en moltes ocasions eren altres els que acudien a la Cort amb finalitat més aviat política. També s'aprofitava la presència d'alguns destacats personatges per resoldre litigis.

El dia 2 de juny de 1454 Pau Terriola i Pere Serra, mercaders i ciutadans de Mallorca, aleshores mercantilment a Nàpols, d'una part, i d'altra part Guillem Soldevila, mallorquí també a Nàpols per negociis, mantenien una controvèrsia a propòsit de quantitats que es devien de manera mútua. Arribaren a una concòrdia actuant de testimonis Francesc Burgues i Francesc Aixeló, cavallers, Joan Berard, doctor en lleis, i Pelai Unís, ciutadà *in civitate Neapolis pro nunc degentes*. Cal indicar que Francesc Aixeló fou secretari i conseller del Magnànim.⁶²

El 3 d'octubre de 1457 Lluís Pardo, mercader de la ciutat de Mallorca, i Galceran Martí, mercader de la ciutat de València, formaren una societat mercantil per negociar amb Nàpolss durant tres anys prorrogables altres tres. Lluís Pardo posaria 5.000 ducats i Galceran Martí 500 que serien administrats a Nàpols per dit Martí el qual hi habitaria amb la

⁵⁹ ARM, Prot. C-171, f. 58r-59r.

⁶⁰ SASTRE MOLL, J.: *L'exportació de sal...*, p. 156.

⁶¹ VAQUER BENNÀSER, O.: "Comerç entre Mallorca y Nápoles...", p. 1.205-1.206 i p. 1.217-1.219.

⁶² ARM, Prot. F-123, f. 157r-158r.

seva família, sirvents, esclava i altres. Galceran havia de negociar, comprar, vendre, canviar, prestar, etc. *e assò generalment ab lo señor rey o ab qualsevulla persones de qualsevull grau o stament sian [...] e encara ab marcaderies prohibides com no prohibides e açò en la dita ciutat de Nàpols e per tot lo reyalme e per totes les parts del món.*⁶³

Antoni de Jovals, probablement donzell, morí a Nàpols. El 6 d'octubre de 1458, la seva hereva Margalida, muller de Pere Ortolà, manà aixecar l'inventari dels béns.⁶⁴

L'inventari de béns, *post mortem*, del mercader Jaume Alemany datat el 21 d'abril de 1463 evidencia els interessos comercials d'alguns mercaders mallorquins en el mercat napolità. Jaume Alemany hi degué romandre temps on fins i tot féu testament davant el notari Bernat López. A l'escriptori de ca seva, dins d'una caixa, es trobaren escriptures algunes de les quals es referien als seus negocis a Itàlia.⁶⁵

una escriptura fa referència a Andreu de Felatio, notari públic de Nàpols, on consta que es deu al difunt 4.450 ducats.

en una altra escriptura es manifesta que se li deu 90 ducats per part dels síndics de la ciutat de Tirana.

un pergami redactat davant el notari Nicola de Vigilano el primer dia de desembre de 1455 fa constar que mícer Simo Casseto li deu 1.100 ducats corrents.

un altre contracte en pergami redactat per Marc Pisa, notari de Nàpols, el 28 de setembre demostra que mícer Troyolo Piyatello li deu 100 ducats corrents.

un altre contracte en pergami redactat pel notari Salvo de Salerno el 19 de setembre de 1455 prova que li són deguts 25 ducats corrents.

molts altres contractes en pergami es relacionen amb el deute de la universitat de Tirana.

altra carta en pergami redactada per Marco Pisano, notari públic de Nàpols el 18 de setembre de 1460 fa constar que se li deu 1.160 ducats.

altre contracte de 1458 indica el deute de 703 ducats.

altre contracte de 25 ducats més.

un albarà de 1460 signat per Ferran, rei de Nàpols, fa constar el deute al difunt de 1.491 ducats.

Dasalu, en altre temps conservador general del rei Alfons, d'eterna memòria, per una prima de canvi datada a Nàpols el 27 d'octubre de 1455, indica que se li ha de pagar 400 ducats venecians, genovesos, florentins o *de cambre* els quals s'havien d'entregar a Joan Bertran a Cagliari *e may no-s són pagats*.

li deu al difunt Pere Capdevila, ja mort i en altre temps tresorer del rei Alfons, 8.610 ducats corrents *segons appar per albarà sotssignat de mà sua pròpia fet a XXXI de marts any MCCCC sinquante tres*.

Joan Bartomeu, mercader, morí a la ciutat de Nàpols el 3 de maig de 1470.⁶⁶

⁶³ ARM, Prot. M-235, f. 263v-264v.

⁶⁴ HILLGARTH, J. N.: *Readers and books in Majorca, 1229-1550*, II, Paris, 1991, p. 507.

⁶⁵ ARM, Prot. C-174, f. 34r-35v.

⁶⁶ ARM, Prot. P-452, f. 194v.

El dijous dia 6 de març de 1494 Pere Joan Vivot, donzell, nomenava procurador Bernat Mas, ciutadà, a la ciutat de Nàpols *mercantillite residentem*.⁶⁷

Bonanata, esposa de Bonanat Berard, mercader en el moment a Nàpols estant, el dimarts dia 3 d'octubre de 1497 designava procurador Daniel Valleriols, *payerius*. Sembla que tenia intenció de marxar a Nàpols.⁶⁸

Potser degut al perill del viatge, el 21 de juliol de 1511 testava Jofré Rebassa, sastre, abans de partir *ad partes Neapolis*.⁶⁹

Convé recordar que Guillem Sagrera, de renom i prestigi en l'art de treballar la pedra, marxà a Nàpols reclamat pel rei i deixant inacabades les obres de la llonja nova. Són conegudes les seves intervencions en el Castel Nuovo. Més tard també partiren altres parents i deixebles, tots ells mestres picapedrers.⁷⁰

Un d'ells va ser Mateu Forcimanya qui, sembla, hi va estar abans de 1460 o després de 1469. Fins i tot la seva muller i família es traslladà a la capital napolitana. El dilluns 11 d'agost de 1455 els jurats, en resposta a una carta reial datada en el Castell Nou de Nàpols el 3 del passat mes de maig *e per sopllir al voler de la sua senyoria, permatren e lexaren partir de la present illa la dona Anthonina Muller den Matheu Forsimanya picapedrero e Caterina filla sua e la dona Caterina sogra sua que fou muller den Matheu Lillet, per anar en Nàpols per so com lo dit Fforsimanya sta ara en servey del senior rey per certa obra que li fa fer lo senior rey. E en Johan Rocha, parxer, en nom de les dessus dites dones promès que dins vuyt anys les dites dones seran assí tornades o de pagar lo dret de dos sous VIII diners per liura a la Universitat per trenta lliures a que són stades stimades les robes e béns que are se'n porten obligant per assò tots béns*.⁷¹

Cap al 1460 tornà a Mallorca per fer-se càrrec de les obres de l'església de l'hospital general creat dos anys abans i se li concedí la franquesa que l'eximia del pagament de certs impostos. La *franquesa de prevere* era un incentiu per a que algú traslladàs el seu domicili a Mallorca ja fos amb finalitat pobladora ja fos degut al seu prestigi professional. De Forsimanya es deia: *sabent que mestre Mateu Forsimaya, picapedrer, lo qual és bon mestre de son art e tal que en aquest regne ne se'n trobava hun altre semblant dell ço és de subtilitat de son offici*.⁷² El 1467 li eren degudes en concepte de salari més de 60 lliures i el mestre amenaçava en el retorn a Nàpols.

Altres mallorquins es troben documentats a Nàpols. La nòmina, sens dubte, és molt més extensa.

67 ARM, Prot. P-446, f. 59r-59v.

68 ARM, Prot. P-392, f. 162r.

69 ARM, Prot. S-573, f. 16r-16v.

70 La bibliografia sobre Guillem Sagrera és nombrosa. Es pot trobar recollida, per exemple, a SABATER REBASSA, T.: "Guillem Sagrera, arquitecto y escultor", en *La lonja de Palma*, Palma, 2003, p. 57-78. JUAN VICENS, A.: "Influencias artísticas e intercambio de artistas entre Nápoles, las islas occidentales itálicas y las islas orientales hispánicas", *Miscelánea Medieval Murciana*, XXXIV, 2010, p. 33-43.

71 ARM, EU 10, f. 148r.

72 ARM, EU 13, f. 95r-95v.

5. Alguns napolitans a Mallorca

Desconexim, per ara, el nombre de persones que integraven el col·lectiu napolità a Mallorca. Sembla que eren menys que altres grups italians com poguessin ser els genovesos. Molts d'ells eren mariners i mercaders que estaven de pas per l'illa encara que l'estada podia prolongar-se mesos i fins i tot anys. Altres, s'afincaren a Mallorca fixant la seva residència i, a vegades, casant-se amb dones mallorquines.

Es coneixen alguns noms de cònsols que representaven els interessos napolitans, sobretot comercials, a Mallorca. El dia 3 d'octubre de 1471, Ferran el Catòlic aleshores rei de Sicília, considerant les virtuts i la destresa del mallorquí Joan Arnau, el nomenava cònsol dels napolitans a Mallorca.⁷³ El mercader mallorquí Manuel de Pau Pardo que ostentava la representació consular de Nàpols el 1476.⁷⁴

Del dia 11 d'abril de 1402 obra una referència a Pere de Pitxolo, nadiu de Nàpols i en el moment resident a Mallorca.⁷⁵

Un amalfità, ben documentat, freqüentava les illes Balears a la recerca dels seus negocis a mitjan segle XIV. El mercader Pandone Sarcaia coneixia bé Mallorca on acudia en la seva nau carregada de vi salpada a Nàpols i com a contrapartida s'emportava sal eivissenca.⁷⁶

El 6 de desembre de 1475 Ramon Catula, mariner nadiu de Nàpols, aleshores resident a la ciutat de Mallorca, alliberava a Pere Oliver dels drets i obligacions que tenia a raó de l'heretat de Caterina Coll, difunta.⁷⁷ El dijous dia 8 de febrer de 1476 Ramon Catula i la seva muller Isabel feien venda a Miquel Colom, paraire, de la meitat d'una barca de ribera seva juntament amb la meitat de les seves exàrcies i forniments segons l'inventari que Raimon aportava. El preu convingut era de 20 lliures.⁷⁸

Cobatxo de Griffio, de Nola, en el regne de Nàpols, el dissabte 19 de maig de 1453 reconeixia deure a un altre italià, Ruberto de Catania, 7 ducats que li prestà *pro meis necessitatibus*.⁷⁹ *Apostolus de Calabria regni Ytalie*, en el moment a la ciutat de Mallorca, el 2 d'agost de 1455 reconeixia que Jordi de Sales, ciutadà, li entregà 80 ducats.⁸⁰ El 16 de gener de 1474 Jordi Palumbo, napolità, nomenava procurador Joan Nicolau Berard, ciutadà, per a que li cobràs quantitats degudes.⁸¹ El 25 d'agost de 1513 Miquel de Gurrea a suplicació d'algunes notables persones, concedia *guiatge* a tres barques fondejades en el port de la ciutat de Mallorca de les quals era capità Andria Imperator, natural de la ciutat de Nàpols. La llicència contemplava que poguessin estar lliures i segures en el port i que el capità, patrons, oficials,

73 ARM, LR 73, f. 147r-147v.

74 CATEURA BENNÀSSER, P.: "Consolats estrangers a les Illes Balears (1347-1500)", *Mayurqa*, 22-1, Palma, 1989, p. 178.

75 ARM, Prot. M-93, f. 63r-63v.

76 FICLIUOLO, B.; SIMBULA, P. F.: "Un mercante amalfitano del XIV secolo: Pandone Sarcaia", *Rassegna del Centro de Cultura e Storia Amalfitana*, 39-40, Amalfi, 2010, p. 150.

77 ARM, Prot. P-370, f. 89v-90r.

78 ARM, Prot. P-428, f. 9v.

79 ARM, Prot. F-123, f. 57v.

80 ARM, Prot. P-334, f. 52r.

81 ARM, Prot. C-171, f. 160r-160v.

mariners, mercaders i passatge poguessin baixar a terra, descarregar les mercaderies i negociar per després tornar a bord. Se'ls posava la condició de no delinquir en el regne.⁸²

Entre els que sembla passaren llargues temporades o es quedaren a Mallorca, poden esmentar-se els següents exemples:

Retxarco (?), oriünd del regne de Nàpols el 8 de novembre de 1451 es col·locava amb Perot Pardo, cavaller, durant un any *causa serviendi vobis bene et fideliter die et nocte in omnibus vestris negociis licitis et honestis*. El cavaller s'obligava a alimentar-lo i donar-li vestit i calçat així com tenir-lo a casa seva sà o malalt segons el costum de Mallorca.⁸³

El dia 16 de juliol de 1454 Pascorellus de Montoro, originari del regne de Nàpols, nomenava procuradors Miquel des Puig, prevere, i Bartomeu Rossinyol, ciutadà, per demanar, exigir i rebre de Lluís de *Latone*, ciutadà, i de la seva muller Eulàlia *quandam infantem filiam meam et Luçie nationis rossorum serve dictorum congiugium nuncupatam dictam infantem Johanneta*. La nina era lliure des del 14 del mateix mes.⁸⁴

El divendres 20 de febrer de 1456, probablement de pas per Mallorca, Olinerius de Pumbliu (?), nadiu del regne de Nàpols, servicial de nau, reconeixia deure a Joan Riera, mariner de Barcelona, 14 ducats venecians que li deixà a la ciutat siciliana de Siracusa amb motiu d'una cruel malaltia amb la que gairebé no podia viure. Prometia tornar-li dita quantitat en quatre terminis.⁸⁵

Joana, napolitana, vídua de Joan Huguet, en el moment resident a Mallorca, el dia 5 d'abril de 1457 reconeixia que Gabriel des Clapers, mestre en arts, fill del mercader Bernat des Clapers, li entregà per a ús propi i de per vida *in pura comanda* els següents béns: un artibanc amb la seva banqueta, una vànova fina obra de roses, un travesser gran, un cofre de pintures, una *techam* de fusta d'álber, tres olles de coure (de pes de 10, 7 i 5 lliures), una paella, dues cadires (una gran i altra petita), dues taules (una de quatre peus i altra de dos peus), una fusta per a llit de repòs amb quatre peus i dos barrals. Joana prometia que serien restituïts tots aquests béns a Gabriel una vegada hagués mort.⁸⁶

El 5 de maig de 1472 testava Pere Massa, barber, oriünd del regne de Nàpols però en el moment residint a la ciutat de Mallorca. Es tracta d'un testament molt simple en el que s'indica només la deixa de 150 lliures a Agnès, filla seva natural i que els hereus són els seus germans Mateu i Jauma Mar. No s'esmenten marmessors ni el lloc de sepultura.⁸⁷

A l'impost de la Talla de 1478 figura una contribuent amb el simple nom de *la Neapolitana*, domiciliada a la parròquia de Sant Jaume.⁸⁸ Tal vegada es refereixi a l'anterior, na Joana.

82 ARM, AH 426, f. 112v-113r.

83 ARM, Prot. 2.505, f. 218v.

84 ARM, Prot. 2.526, f. 102r-102v.

85 ARM, Prot. 2.525, f. 41v-42r.

86 ARM, Prot. M-236, f. 275r.

87 ARM, Prot. P-452, f. 213r.

88 BARCELÓ CRESPI, M.: *Ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*, Palma, 1988, p. 222.

Pere Paulo, del regne de Nàpols, el 16 de novembre de 1486 subscriu un contracte d'aprenentatge amb Joan Pellicer, sabater, per aprendre l'ofici i servir-lo a casa seva durant dos anys i mig. L'italià assegurava que era menor de vint-i-cinc anys i major de vint-i-dos. El sabater a canvi es comprometia a donar-li de menjar i beure així com calçat i 6 lliures per a vestimenta que pagaria en dos terminis.⁸⁹

El dia 20 de setembre de 1493 Joaneta, esposa d'Antoni Alos, napolità, reconeixia haver rebut d'Antoni Rossinyol, ciutadà, la quantitat de 10 lliures que li eren degudes pel temps que ella serví a dit Rossinyol.⁹⁰

Isabel, vídua de Joan Calabrés (de Calàbria), el 10 de març de 1506 nomenava procurador Miquel Soler, mercader per tal que li cobrés quantitats que li eren degudes.⁹¹

Joan Babtista, mariner oriünd de la ciutat de Gaeta en el regne de Nàpols, el dissabte 30 d'agost de 1511 reconeixia haver rebut de la seva sogra Isabel Solera 12 lliures del dot de la seva muller de nom Isabel, filla de na Solera.⁹²

El 18 de febrer de 1520 Joan, napolità, escuder, nomenava procurador el notari Guillem Riera per a que li defensàs els seus interessos en una causa contra Perot Nicolau actuant com a testimonis l'apotecari Nicolau Seguí i el prevere Joanot Rull.⁹³

Així mateix el col·lectiu napolità era nodrit.⁹⁴

Entre els immigrants que sol·licitaren ser inscrits com nous pobladors i ciutadans a efectes d'una desgravació fiscal durant la segona meitat del segle XV, almenys, apareixen els següents napolitans:

El dimarts 17 de novembre de 1478 els jurats admeteren la sol·licitud al Gran i General Consell (11 de març de 1478) de Pere Joan, sabater de Nàpols, el qual l'any anterior traslladà la seva residència ací on vingué amb la seva muller i fills per deu anys sense pagar alguns impostos.⁹⁵

El 16 de febrer de 1479 els jurats de la universitat i regne de Mallorca, remetent-se a un acord del Gran i General Consell celebrat el 8 d'abril anterior, pel qual es concedia la coneguda *franquesa de prevere* als de fora que amb la seva muller traslladassin el seu domicili i passassin a habitar a la ciutat o al regne de Mallorca, a súplica de Bernat Marsà, mestre picapedrer, en nom del seu germà Pere també picapedrer domiciliat a la ciutat de Nàpols, li concediren dita franquesa i ell es comprometia a venir amb la seva esposa i residir a Mallorca. Els jurats contemplant que la ciutat i el regne havien disminuït la seva

89 ARM, Prot. M-267, f. 77r.

90 ARM, Prot. T-829, f. 41v.

91 ARM, Prot. M-595, f. 22r.

92 ARM, Prot. P-405, f. 71v.

93 ARM, Prot. M-606, f. 8r.

94 Això no obstant, Onofre Vaquer d'un total de 566 immigrants lliures (no eren mercaders) al llarg de la segona meitat del segle XV sols comptabilitza onze napolitans, la qual cosa representa l'94%. VAQUER BENNÀSER, O.: "Immigrants a Mallorca a la segona meitat del segle XV", BSAL, 51, 1995, p. 125-140.

95 ARM, EU 16, f. 35r-35v.

població i havent sabut que *lo dit Pera Mersà picapedras és home expert en lo dit seu offici*, li atorgaren la franquesa per un temps de deu anys. La franquesa l'eximia del pagament de certs impostos encara que si havia de contribuir *en ajudas de blats, adobs de murs, amanements de aygos, en serveys e donatius e altres qualsevol drets de reys e de llurs infants e en los talls*.⁹⁶

Un altre cas és del 4 de maig de 1479. Bernat Cerdà, paraire, sol·licitava la franquesa de prevere per a ell i el seu gendre Lleonard Bossanell, cirurgià, domiciliat amb la seva muller i fills a la ciutat de Nàpols. Es comprometien a traslladar la família i béns a la ciutat de Mallorca i com a contrapartida els jurats es responsabilitzaven que durant deu anys les famílies de Bernat i Lleonard no pagarien determinats impostos.⁹⁷

Ben segur que hi havia molts més napolitans residint a la ciutat de Mallorca.

6. Mallorquins i la cort del Magnànim

La projecció napolitana que aconseguí la Corona d'Aragó a partir del regnat d'Alfons el Magnànim en el terreny cultural féu possible un desenvolupament important i insospitat del nou corrent humanista i de la nova estètica renaixentista en especial després d'instal·lar la cort a la capital de la Campània. El rei anava adquirint un interès cada vegada major per la cultura clàssica, amb les restes de la qual es trobava dia a dia i pel Renaixement que impulsaven tant governants com erudits del nord i centre italià. A partir sobretot dels anys trenta del Quatre-cents, començà a envoltar-se no sols de personatges destres en llatí clàssic i versats en la nova cultura sinó també d'algunes de les primeres figures de l'humanisme del moment.⁹⁸

És obvi que el fet que la cancelleria del Magnànim utilitzàs els serveis d'humanistes italians com el Panormita o Lorenzo Valla provocàs una influència sobre els secretaris reials per part d'aquells mestres. I, en conjunt, aquests funcionaris, així com també els missatgers i altres persones que anaven a Nàpols, havien d'acusar un contrast important d'ambients.

De més a més dels literats i humanistes cal parlar de les creacions culturals propiciades pel rei, com l'Acadèmia napolitana, la primera de renom en l'àmbit cultural humanista, vint anys anterior a la florentina de Marsilio Ficino, que dirigí el Panormita fins a la seva mort (1471). També s'ha de remarcar la biblioteca reial, en augment constant i que arribà a posseir un nombre ingent d'obres i, singularment, de traduccions de clàssics, que a través de còpies, compres i regals anava forjant el monarca. Són conegudes les vetllades clàssiques organitzades pel rei durant les tardes en el Castellnuovo on es reunien monarca, cortesans, homes de lletres i ciutadans diversos per llegir i comentar algun autor clàssic i, després, acabaven la jornada amb un àpat al que eren convidats pel sobirà.

⁹⁶ ARM, EU 16, f. 60r-60v.

⁹⁷ ARM, EU 16, f. 92r-92v.

⁹⁸ RYDER, A.: *El reino de Nápoles en la época de Alfonso el Magnánimo*, Valencia, 1987.

Conseqüència de totes aquestes relacions a Mallorca en particular i a la Corona d'Aragó en general arribaren amb relativa celeritat els nous corrents intel·lectuals ja presents a Itàlia. Com s'ha dit, a Itàlia afluïren un important grup de mallorquins per completar la seva formació cultural, per motius de gestió administrativa, de promoció política o també per negocis. D'aquesta manera, sobretot notaris i homes de lleis, entraren en contacte amb les preferències humanistes. La nova mentalitat probablement fou decisiva doncs malgrat evidenciar-se la continuïtat del component medieval en nombrosos àmbits, al mateix temps i de manera gradual, es veia alterada per la presència de nous elements que indicaven un canvi de sensibilitat i de gustos entre determinats sectors de la societat illenca.

Ara bé, l'existència de nous elements que mostraven un canvi de sensibilitat i de gustos sols afectava determinats sectors, certament elitistes, de la societat mallorquina. En conjunt es manifestava en una progressiva presència d'autors clàssics a les biblioteques, la irrupció de noms grecollatins en l'antroponímia o l'aparició de motius ornamentals de caràcter mitològic a les cases.⁹⁹

Qui eren els protagonistes de l'entrada i recepció d'aquests ideals? Es tractava fonamentalment de canonges,¹⁰⁰ mercaders enriquits i ciutadans benestants, amb una clara aspiració d'ingressar a la classe nobiliària. Alhora, la majoria d'ells tenien una altra característica en comú o sia molts eren doctors en dret i quasi tots estaven emparentats mitjançant matrimonis i vincles familiars, la qual cosa permet parlar d'una autèntica endogàmia entre el grup receptiu de la nova realitat del moment.

El creixent prestigi d'algunes universitats italianes afavorí l'assistència d'estudiants mallorquins, per exemple a Pisa o Bolònia, a partir de mitjan segle XV. Estudiants que conegueren de prop les noves idees forjades pel Renaixement italià i que, al seu retorn, introduïren a l'Illa.

A partir d'aleshores s'obria una via d'accés directe a les fonts humanístiques fins llavors inexistent en relació a la cultura catalana i que significarà, pel que respecta al regne de Mallorca, l'entrada en aquest ambient de determinats protagonistes que, després, de fer una carrera política junt amb el rei, retornaren a Mallorca on exerciren un destacat protagonisme cultural. Es tracta de Tomàs d'Olesa, bibliotecari reial; Mateu Malferit, que fou ambaixador reial; el notari Miquel Cervià, tresorer reial; els dos secretaris del monarca, Francesc Aixeló i Joan Valero.¹⁰¹

La figura de Francesc Aixeló († 1476?) es troba lligada a la cort del Magnànim, on actuà com a secretari i conseller ja durant els anys previs a l'ocupació definitiva de Nàpols pel

99 BARCELÓ I CRESPI, M.; ENSENYAT I PUJOL, G.: *Els nous horitzons culturals a Mallorca al final de l'Edat Mitjana*, Palma, 2000.

100 BARCELÓ CRESPI, M.; ENSENYAT PUJOL, G.: *Clergues il·lustrats. Un cercle humanista a l'entorn de la Seu de Mallorca (1450-1550)*, Palma, 2013.

101 BARCELÓ CRESPI, M.; ENSENYAT PUJOL, G.: "Mallorquins a la cort del Magnànim i a la Itàlia renaixentista: la seva influència cultural al regne de Mallorca", a *XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona. Celebrazioni Alfonsine*, 2, Napoli, 2000, p. 1.293-1.310.

monarca. Quant a la seva activitat política, a part de secretari reial, és coneguda la seva intervenció el 1438 davant la cort en defensa dels privilegis i franquesses del regne a més d'ocupar l'escribania de la cúria del governador a Mallorca. Un altre aspecte pel qual la seva personalitat ha interessat és arran de la revolta forana (1450-1453) i els problemes subsegüents, quan la seva presència a les ambaixades enviades pel regne era permanent, com corresponia a una persona molt unida al sobirà i així mateix lligada als assumptes polítics, particularment importants, d'aquells anys. Fou enviat a Nàpols per sol·licitar del monarca una intervenció que posàs fi al conflicte. Les seves inquietuds intel·lectuals són pròpies d'una persona de formació italiana i vinculada de manera estreta a la cort napolitana.¹⁰²

Mateu Malferit († 1492?) desenvolupà pràcticament tota la seva carrera, tant jurídica com política a Itàlia entrant al servei del Magnànim cap al 1437. A partir de la conquesta de Nàpols ocupà diversos càrrecs vinculats a la cort: regent de la Cancelleria (1442), advocat fiscal i conseller (1447), advocat de la Corona (1448) i membre del Consell Reial (1454). Durant aquests anys, destacà en especial com ambaixador del rei Alfons en diferents empreses políticodiplomàtiques dutes a terme a la península Itàlica (Gènova, Milà, Florència, Roma, Ferrara...). De retorn a Mallorca s'involucrà en la vida política del regne. Malferit, home d'àmplia cultura, mantingué relacions i rebé elogis per part d'autors tan importants com Facio, Poggio, Eneas Silvio Piccolomini, Antonio Beccadelli (el Panormita), Francesco Filelfo, Giovanni Aurispa i el propi Lorenzo Valla. Així, doncs, la seva cultura supusà l'amistat i el tracte amb els humanistes, els de la cort alfonsina i els que degué conèixer al llarg dels nombrosos viatges que féu. És obvi que devia posseir una bona biblioteca el contingut de la qual es desconeix perquè, de moment, no s'ha localitzat el seu inventari. Així i tot, aquesta biblioteca patí una greu mutilació a causa del trasllat definitiu de Malferit a Mallorca cap al 1459, ja que la nau que el portava de retorn a l'Illa naufragà perdent-se totes les seves pertinences inclosos els llibres.¹⁰³

Joan Valero († 1500?) és un dels casos més significatius de promoció social lligat a la cort d'Alfons el Magnànim. El 1454 el monarca l'anomenà secretari seu a Nàpols arribant a gaudir d'una confiança absoluta tant per part del rei com del seu successor Joan II. De bell nou a Mallorca, després de la mort del Magnànim, continuà al servei del nou monarca exercint càrrecs públics i desenvolupant missions oficials: jurat, conseller del Gran i General Consell, executor de la juraria, escrivà de la governació de Mallorca, escrivà de la Procuració Reial, escrivà de la Cúria Civil de la governació... Pel que fa a l'aspecte intel·lectual, Joan Valero destacà com a lul·lista i mantingué relació amb els principals humanistes illencs de la segona meitat del segle XV.¹⁰⁴

102 BARCELÓ I CRESPI, M.; ENSENYAT I PUJOL, G.: *Els nous horitzons...*, p. 32-40.

103 BARCELÓ I CRESPI, M.; ENSENYAT I PUJOL, G.: *Els nous horitzons...*, p. 40-48.

104 LLABRÉS, G.: "Nuestra lámina. Juan Valero", *BSAL*, IV, 1892, p. 69-71; BOVER, J. M.: "Juan Valero", *Biblioteca de Escritores Baleares*, Vol. II, Barcelona, 1976, p. 476-478 (primera edició Palma, 1868); CATEURA BENNÀSSER, P.: "Trabajo y fortuna en el Renacimiento: el caso de Juan Valero, secretario real", a *América y Mallorca. Del predescubrimiento hasta el siglo XX*, Palma, 1991, p. 47-52; BARCELÓ I CRESPI, M.; ENSENYAT I PUJOL, G.: *Els nous horitzons...*, p. 48-54.

Tomàs Tomàs, patró de galeres, el 1437 prenia part en les campanyes militars; Tomàs d'Olesa ostentà el càrrec de bibliotecari reial; Pere d'Olesa era castellà de les torres de Capri; Miquel Cervià actuà de tresorer reial i Gerard Ferrer fou cirurgià del rei i, sens dubte, molts altres romangueren un cert temps a terres napolitanas.

El que fou bisbe de Mallorca fra Joan Garcia, natural de Calatayud i més tard bisbe de Siracusa, va exercir de confessor, conseller i marmessor testamentari d'Alfons el Magnànim. Membre destacat de la cort, actuà d'ambaixador reial a Roma. En morir el monarca passà a Mallorca, encara que a penes tengué temps d'establir-s'hi, ja que morí el 20 de juliol de 1459, un mes després d'haver arribat. A Nàpols fou autor d'una oració o sermó de gust clàssic que compongué amb motiu de l'elecció d'un nou papa en el qual du a terme una vindicació dels drets i de la potestat papal i s'acredita posseïdor d'una polida dicció llatina i d'una retòrica renaixentista a l'estil de Valla i d'Eneas Sílvio.¹⁰⁵

El cardenal Antoni Cerdà i de Lloscos (1390?-1459) a més d'ocupar moltes dignitats eclesiàstiques i càrrecs, va estar vinculat a la cort del Magnànim, on fou preceptor del monarca mateix i dels seus fills a Nàpols, per la qual cosa va escriure un *De educatione Principum*.¹⁰⁶

Alguns temes de major o menor interès per a Mallorca havien de plantejar-se, defensar-se i, a ser possible, resoldre's a la cort. Per això sovintejaren les ambaixades i l'estada d'enviats especials.

De Gabriel de Verí, doctor en lleis, és coneguda la seva anada a Nàpols el 1443 per sol·licitar del rei la deposició i el processament de Joan de Copons, assessor del governador, que havia assassinat personalment el degà de la Seu, Joan Gual. Deu anys més tard tenia negocis o quefers diversos a Nàpols amb el seu germà Antoni de Verí, mercader.¹⁰⁷

Bartomeu de Verí, doctor en lleis, fill de Gabriel, fou un dels personatges polítics més rellevants de la Mallorca de la segona meitat del segle XV. El 1477 actuà d'ambaixador del rei Joan II en el matrimoni i coronació de la reina de Nàpols. L'any següent, a la mateixa ciutat, concertà la treva entre la Corona d'Aragó i Gènova. L'11 de juny de 1482 fou designat per Ferran el Catòlic per acompanyar, en qualitat d'assistent, el bisbe Joan Margarit en l'ambaixada transmesa a la seu pontifícia i a Venècia per tal de promoure la pau amb Nàpols. Cap al 1483 figura com a regent de la cambra de la reina de Nàpols.¹⁰⁸

Un fet, famós en el seu temps, i que portà diversos mallorquins a la ciutat napolitana va ser el desafiament de Salvador Sureda amb Francí Vallseca, concertat per al mes de gener de 1444 davant el rei. Amb motiu del combat cavalleresc previst entre els dos contendents,

105 BARCELÓ CRESPI, M.; ENSENYAT PUJOL, G.: *Clergues il·lustrats*, p. 17-18.

106 Hi ha, en vies d'elaboració, una tesi doctoral amb el títol *Antoni Cerdà (c. 1390-1459). Ascens polític i social en la jerarquia eclesiàstica a la primera meitat del segle XV*, obra d'Albert Cassanyes Roig.

107 BARCELÓ I CRESPI, M.; ENSENYAT I PUJOL, G.: *Els nous horitzons...*, p. 87.

108 BARCELÓ I CRESPI, M.; ENSENYAT I PUJOL, G.: *Els nous horitzons...*, p. 89.

junt al mallorquí Sureda partí una comitiva de cavallers que un mes abans de la data assignada ja es trobava a Nàpols.¹⁰⁹

Un dels conflictes socials més violents que patí Mallorca va ser la denominada revolta forana de 1450 en la que s'enfrontaren pagesos als propietaris terratinents que exigien fortes càrregues fiscals. Després de gairebé tres anys de lluita els pagesos foren vençuts per les tropes que Alfons el Magnànim envià de soldats mercenaris italians per reprimir l'alçament. La repressió fou molt dura i entre altres càstigs s'implantaren multes considerables. De tota l'evolució del conflicte s'informava el monarca a Nàpols i per això són abundants les cartes entre una part i l'altra així com les ambaixades a la cort.¹¹⁰

Encara el 27 de març de 1455 els jurats mallorquins remetien una carta a Joan Sa Casa, canonge i capiscol de Mallorca, Pau Sureda i Francesc Burgues, cavallers, a Nàpols. Comentaven el difícil cobrament de les multes als forans per a que a la vegada informassin al rei.¹¹¹

El 9 de gener de 1457, els jurats de Mallorca escrivien a Bernat de Pacs, cavaller, en el moment a Nàpols estant, donant compte que Francí d'Erill detingué i ajusticià Simó Ballester qui havia estat cabdill dels forans. També plantejaven els problemes derivats de la fretura de blat.¹¹²

A l'any següent, el 1456, els jurats enviaven una missiva a Vicenç Roig, resident a Nàpols. El contingut de la carta feia referència al tema de la unió dels hospitals de la capital mallorquina, aleshores de rigorosa actualitat.¹¹³

7. Altres relacions

Altre tipus de relació entre els regnes de Mallorca i Nàpols, tal vegada més indirecta, s'aprecia en els casos següents.

El 12 de juliol de 1443 se celebraren festes durant tres dies consecutius a la ciutat de Mallorca per solemnitzar la conquesta de la ciutat de Nàpols, duita a terme pel rei Alfons el Magnànim.¹¹⁴

El rei Joan II en una carta datada a Barcelona el 26 de juny de 1477 es dirigia al procurador reial de Mallorca comunicant que havia arribat una galiota de Nàpols amb cartes del seu

109 MUT, V.: *Historia general del reino de Mallorca*, III, Palma, 1841, p. 399-405. Vegi's la carta que sobre els fets redactaren i enviaren a Mallorca dos dels cavallers que acompanyaren a Sureda, Joan Moix i Nicolau Vivot, a ROSSELLÓ VAQUER, R.: "Un fet d'armes medieval (1444)", *BSAL*, 39, 1983, pp. 529-534. Igualment és citat a ALOMAR, A.I.: *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval. Terminologia*, Palma, 1995, p. 466 i 469. També transcriu el document MIRALLES I MONSERRAT, J.: *Antologia de textos de les Illes Balears. Segles XIII-XVI*, Barcelona, 2006, p. 258-262.

110 MORRO, G.: *Mallorca a mitjan segle XV. El sindicat i l'alçament forà*, Palma, 1997, p. 364-381.

111 ARM, AH 679, f. 19r-19v.

112 ARM, AH 679, f. 86v.

113 ARM, AH 679, f. 54v.

114 CAMPANER Y FUERTES, Á.: *Cronicón Mayoricense*, Palma, 2007, p. 162.

parent el rei napolità. L'informava que el duc de Calàbria havia partit cap a Roma i Pisa per després continuar envers Barcelona. Joan II demanava al procurador que ràpidament li enviàs una sèrie de coses per a necessitats de l'acollida del duc a la ciutat comtal. Aquestes coses eren cavalls, tapisseria, estores, cera, aigua de murta i paons, entre altres.¹¹⁵

El corsarisme era una pràctica ben estesa en les aigües mediterrànies. El 18 de maig de 1485 el Reial Patrimoni rebia de Nicolau Angelats, mercader i comendatari del patró de nau Tomàs Argent, 135 lliures, 7 sous i 8 diners. Aquesta quantitat era el quint corresponent al rei del valor de 1.116 quarteres de forment brut descarregades en els dies passats pel dit Argent en el moll de la ciutat de Mallorca. El forment havia estat pres per la nau de n'Argent en les mars de *Baya* del regne de Nàpols de la nau de Copula Napolata com a béns de genovesos enemics del rei.¹¹⁶

El 13 de gener de 1488 la Procuració Reial pagava 157 lliures, 14 sous i 4 diners en concepte de manutenció de trenta-una esclaves mores que el rei enviava a la seva germana la reina de Nàpols. Després de la conquesta de la ciutat de Màlaga (1487) aquestes esclaves foren remeses a Nàpols en una nau de Joan de Vallterra del regne de València, fent escala a Mallorca, abans de continuar cap a Sicília i Nàpols. Dita quantitat contemplava la despesa de sis homes que les guardaven i, sobretot, menjar com pa, vi, carn, peix salat, formatges, llegums, oli, ous i altres aliments.¹¹⁷

El portuguès Joan Martí i el mallorquí Benet Marquès, mercaders, el dia 24 de març de 1491 reconeixien deure a Francesc de Vitrano, del regne de Nàpols, 42 ducats venecians d'or.¹¹⁸

El dia 11 de març de 1502 havent-se assabentat els jurats que la reina de Nàpols, neboda del rei, passaria per Mallorca, consideraren que havia de ser rebuda amb els honors i cerimònia que li corresponia i que li lliurarien alguns presents. Se sabia que en el seu viatge s'havia aturat a Sicília i a la ciutat de Palerm *li feren pont e aquell enremaren de murta e ab gran honre e cavalcada la aportaren en la posada que la ciutat li havia aparellada, e allí li foren fets molts presents de moltes coses*. Els mallorquins no havien de ser menys.¹¹⁹

El 3 de juliol de 1504 els jurats de Mallorca escrivien a la reina de Nàpols, infanta d'Aragó, dient-li que tengués per recomanats Martí Besset i Joan Guiamera, mallorquins, els quals en una nau de Joan Quintero tenien la intenció de carregar blat per a Mallorca.¹²⁰

El 10 de desembre de 1506 es notificà a la ciutat de Mallorca la presa de la ciutat de Nàpols per Ferran el Catòlic i amb tal motiu s'enceneren lluminàries.¹²¹

115 ARM, RP 48, f. 110r.

116 ARM, RP 3.883, f. 157r.

117 CAMPANER Y FUERTES, Á.: *Cronicón*, p. 191.

118 ARM, Prot. C-197, f. 38v-39r.

119 FAJARNÉS, E.: "Curiosidades históricas", *BSAL*, VII, 1898, p. 151.

120 ARM, AH 686, f. 4v i 16r.

121 CAMPANER Y FUERTES, Á.: *Cronicón...*, p. 221.

Uns mots finals

Tot l'exposat anteriorment és una mostra de l'estreta relació mantinguda entre Mallorca i el regne de Nàpols en els darrers temps medievals. Persones i mercaderies anaven i venien solcant les aigües del *Mare Nostrum* dels antics.

El paper de cruïlla exercida pel regne de Mallorca és indiscutible. Mentre la mar llatina fou la gran mar per on discorrien les grans rutes de navegació, Mallorca gaudí d'un lloc privilegiat per la seva geografia.

Certament, Mallorca ha estat una cruïlla de gents i de cultures.

